

Literatura i viatges

Ignasi Mora

LITERATURA DE QUIOSC I LITERATURA-LITERATURA

Sobre què no s'ha escrit? Díficilment deu existir una esclatxa de la realitat per on la literatura no haja ficat el nas. Per descomptat que els viatges també han estat un objectiu indiscutible dels escriptors. Més encara en la nostra època i en el nostre país, on el mercat dels viatges és un dels més rendibles. És evident que la literatura periodística i més que res orientativa per al viatger d'ara i d'ací no sol atraure els escriptors canònics. De totes maneres, aquesta literatura viatgera —si vostès volen, literatura coixa o semiliteratura— forma una part significativa de les immensitats de paper que omplinen els quioscos i llibreries, si més no les llibreries de tantes i tantes estacions de viatgers.

A pesar de tot, un grup abundant d'escriptors, encara que només siga per guanyar-se un duro fàcil, entren en el comerç de la semiliteratura viatgera. Hi dediquen un temps lleuger, ràpid, ja que el gros de la seua escriptura la destinen a la literatura-literatura, siga de viatges o no. Per

comprovar-ho, tan sols cal que fullegem les pàgines de la revista *Descobrir*, l'única revista de viatges en català que hi ha al mercat i que per cert és d'una dignitat inqüestionable, fins i tot un model. Per cert, també: ara que ens hem capbussat en el segle XXI i en una guerra més desconcertant que totes les fantasies novel·lístiques, hauríem d'anar pensant en destapar la botella dels gèneres literaris, no fóra que se'ns fera massa vella i finalment agra...

Per altra part, el caràcter exacerbament individualista dels escriptors no propicia sinó visions personals, és a dir, impedeix escassíssims enfocaments col·lectius dels fenòmens socials, com ara els viatges. Josep Maria Espinàs es va atrevir a escriure sobre un viatge a través d'un bosc arrasat pel foc. Però encara no ha caigut a les meues mans cap text —ni tan sols un simple reportatge— que conte les experiències d'un grup organitzat pels *tours operators*, una estada, per exemple, d'una setmana a Benidorm o una visita a Galícia d'una colla de jubilats, amb visita a la catedral de Santiago inclosa, o una excursió escolar de fi de curs. Les vivències de la gent que participa en l'impressionant mercat del viatge podrien obrir una porta d'una realitat que no resulta visitable ara per ara. I és que potser les minories culturals s'estimen més desconèixer com és la

Ignasi Mora és escriptor. Entre altres, ha publicat *Un corrent interminable* (2000), *Mela* (1997), *Les veus de la família* (1991) i *Finale* (1990).

resta de la humanitat, fora de les estadístiques o les apreciacions «científiques», sempre desinfectades de la carn real que viatja sense parar.

LA NATURESA DELS VIATGES

Abans d'interessar-nos pels personatges viatgers, potser seria de profit reflexiu pensar en els escenaris dels viatges, que almenys en teoria són els responsables dels nostres desplaçaments amunt i avall, pel gust d'eixir de casa –cosa fonamental– i d'acostar-nos a una suposada nova realitat. La generalització de la fotografia i dels mitjans audiovisuals ha ocasionat un desmantellament sistemàtic de la ignorància d'aquells paisatges o territoris que la distància ens sostreia i si de cas les paraules ens desvetlaven a mitges, molt a mitges. Des d'un punt de vista visual o superficial, a hores d'ara els possibles escenaris terrestres dels nostres viatges són o poden ser coneguts amb més o menys detall d'una manera prèvia al nostre desplaçament. Però, és que existeix molt més que una imatge visual i superficial en els nostres viatges habituals?

Sovint resulta entre ridícul i patètic sentir o sentir-nos fer el resum d'un viatge. Les energies i les expectatives de coneixement i plaers viatgers queden reduïdes a les cendres de quatre anècdotes, quatre fotografies o quatre ratlles de dietari, el record vague d'algun restaurant i la frivolitat de creure'ns més destres en els costums i maneres de viure d'una parcel·la del món. Al cap de poc temps de la nostra magna aventura viatgera, en el mar d'interpretacions o confusions que hi hem projectat, rescatem el naufragi de quatre tòpics, que

coincideixen en un percentatge probablement elevat amb els tòpics escampats arreu de les nostres amistats i de la bibliografia corresponent.

Damunt, en el cas que no siguem uns especialistes que busquem i trobem l'objecte concret del nostre interès, els viatges es componen d'una sèrie d'«activitats» imprescindibles, que no sempre coincideixen amb el nostre desig. Els magatzems d'art o museus són visita obligada en qualsevol ciutat, així com tota mena de monuments, quan la immensa majoria és indiferent al fenomen artístic i són molts els qui s'esgoten i acaben sentint fàstic de tanta joia reunida. Etcètera.

L'OU I LA GALLINA

No és, però, discutible que els viatges conformen una experiència, una manera diferent de percebre el pas del temps i els seus continguts. Tot i la relativa novetat actual dels viatges, el fet de viatjar trenca la quotidianitat endormiscadora, desperta l'esperit de la sopor dels hàbits i de les inèrcies de cada dia. Tret dels neuròtics empedreïts, els viatges remouen les neurones, estimulen la vitalitat. Encara més en els escriptors, que, com tothom sap, és una espècie amb un sistema nerviós més excitable que el de la resta de la humanitat. El contacte amb una realitat parcialment nova, el teló de l'escenari sobtadament descorregut, incita a l'animació de l'ànima i, és clar, a l'escriptura, com el canvi d'escenari interior –un amor o un estupefaent– condueix a una alta rendibilitat de les energies vitals.

Ara bé, una cosa és que el medi diferent al diari agullone la ment de l'escriptor

i la impulse a la seua activitat més recurrent, i una altra cosa és la relació que existeix entre el medi i l'escriptura. En aquest sentit, no discutiríem si és abans l'ou o el medi que la gallina o escriptura. Més aviat caldria demanar-se quina relació hi ha entre tots dos, l'ou i la gallina. I de sobte hem botat dins d'un forat epistemològic que afecta tota la literatura, no tan sols la de viatges: quin és l'entramat de connexions entre la realitat i l'escriptura? El lector comprendrà que ara ens cenyirem al problema concret de la literatura de viatges, que al cap i a la fi per això hem vingut al text present. A més a més, l'«exterioritat» dels viatges, la seua clucada d'ull per a fer-nos creure que sobretot es presten a l'estricta descripció, a alguna mena de literalitat, encara ens empenya més a oblidar-nos ara de la resta de la literatura —sempre tan suposadament imaginativa i distorsionadora de la realitat— i centrar-nos en la literatura viatgera.

Doncs no: la literatura i els viatges no tenen sinó un parentiu llunyà, si bé les aparences ací també enganyen. La literatura de viatges, com la resta de la literatura, és primer de tot literatura. És a dir, expressió o voluntat d'expressió del batec vital, de l'ànima de l'escriptor. Si no es tracta d'una guia de viatges de cara a un viatge concret, no solem buscar un llibre sobre un país o territori determinat, sinó que ens trobem amb el llibre d'un autor que ens interessa i que ha escrit sobre qualsevol lloc, i aleshores ens dediquem a capficar-nos en aquell món que el nostre escriptor ens, diguem-ne, revela. En el fons, en la literatura en general, des de la novel·la i el periodisme fins a la poesia més o menys intel·ligible i el mateix assaig, sempre i per damunt de tot hi rastregem les petges

íntimes de l'escriptor, de la persona que s'amaga darrere del paper i que se'ns acosta pel túnel de l'escriptura. Ben pensat, entre totes les aproximacions que podem fer a una obra literària, artística o fins i tot simplement humana, la d'entrar en contacte amb el rovell de l'ou de l'ésser humà deu ser la més habitual.

LA LITERATURA DE MEMÒRIES

La literatura de memòries és la més directa, la que si més no en teoria descarta els emmascaraments que hi són la norma. Encara se'n podria dir més: l'essència de la literatura consisteix a deixar el mínim de pistes personals en el text, tot i que alhora és una manifestació de la interioritat de l'escriptor. El joc literari és aquest. En canvi, en la literatura memorialística l'objecte de l'escriptor és l'escriptor mateix, la seua vida. Maquillada o no, amb la millor de les intencions o a través d'un càlcul gens innocent, aquesta literatura apareix com si la gran component de l'art de l'escriptura, la fabulació, no hi tingués res a veure. Ja siga Rousseau, Beauvoir o Jünger, posem per cas atzarós, quan escriuen les seues memòries, els sentim vibrar darrere de les paraules, encara que en més d'un moment sospitem que les versions de l'anomenada «veritat» són quasi infinites.

Els dietaris són com una secció presentista de la literatura memorialística. N'hi ha de totes les classes, és clar, des del purament intel·lectuals fins als que intenten contar la vida sencera, que solen ser els més atractius en principi. I solen ser-ho perquè, a pesar que el fonament de la literatura és l'artifici artístic, el batec humà és allò que més curiositat provoca. Per des-

comptat que existeixen grans obres literàries que són dietaris –*El quadern gris* de Josep Pla, per exemple i sense anar més lluny–, però si no ho són, també continuen sent una font consistent d'interès i plaer per al lector.

La literatura de viatges es podria ben bé incloure en la memorialística, com un apartat més. És cert que sovint es desvia de la prosa intimista de les memòries o dels

dietaris. Fins i tot sembla de vegades que no reconeix el lligam estret amb aquestes dues vessants de la literatura memorialística. Amb tot, en la majoria dels casos i si no adopta la mateixa forma que elles, la literatura de viatges conflueix amb les memòries o els dietaris d'una manera claríssima, perquè al capdavant ocupa la mateixa relació respecte a la realitat, és a dir, la converteix en vivència relatable. ▢

L'ESPILL

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

Nom i cognoms _____

Adreça _____ Població _____ Codi postal _____

Telèfon _____ a/e _____

Em subscric a la revista *L'Espill* per 3 números (1 any) a partir del número _____, raó per la qual:

OPCIÓ A: Us tramet un xec per valor de 4.000 ptes. / 24 euros* a nom de: Universitat de València. Revista *L'Espill*.

OPCIÓ B: Us adjunte fotocòpia de l'ingrés de 4.000 ptes. / 24 euros*, a nom de la revista *L'Espill*, en el compte corrent de la Universitat de València (Bancaixa, Urbana Sorolla de València: 2077-0735-89-3100159143).

* Preu a Europa: 4.500 ptes. / 27 euros Resta del món: 5.000 ptes. / 30 euros

Data _____

Signatura

L'Espill. Publicacions de la Universitat de València
El Batxiller 1, 1a – 46010 València